

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2024

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Andijan, Uzbekistan

+998945668868

<https://innoworld.net>

O‘ZBEKISTONDA SUV TANQISLIGINING VUJUDGA KELISHI VA SUVDAN UNUMLI FOYDALANISH

Bobojonov Nurimon Shaxriyor-o‘g‘li

“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti talabasi
nurimonbobojonov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda suv tanqisligi va uning yuzaga kelish sabablari bilan bog‘liq muammolar va suvdan unumli foydalanish ularning o‘zaro munosabatlaridagi ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Suv muammosi, suvga bo‘lgan talab, daryo, suv resurslari, sulfat, xlorid, natriy.

Abstract: In this article, the problems related to water shortage in Uzbekistan and its causes, and the importance of efficient use of water in their mutual relations are highlighted.

Key words: Water problem, water demand, river, water resources, sulfate, chloride, sodium.

Аннотация: В данной статье освещены проблемы, связанные с дефицитом воды в Узбекистане и его причины, а также важность эффективного использования воды в их взаимоотношениях.

Ключевые слова: Водная проблема, потребность в воде, река, водные ресурсы, сульфат, хлорид, натрий.

Kirish. Hozirgi kunda aholi va qishloq xo‘jaligi iste‘molchilari tomonidan suv resurslaridan to‘g‘ri va oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish masalasi tobora muammoga aylanib bormoqda. Jahonda yuz berayotgan iqlim o‘zgarishining natijasida mintaqamizda ham suv havzalarining suvsizlanishi, suv sarfining kamayishi, qishloq xo‘jaligini rivojlantirish maqsadida suv resurslari manbalaridan ortiqcha foydalanish bilan bog‘liq antropogen ta’sirlar kuzatilmoqda.

Asosiy qism. O‘zbekistonda suvning 90 % dan ortig‘i qishloq xo‘jaligi tomonidan iste‘mol qilinadi. Surunkali tanqislik tufayli mamlakat o‘zining asosiy eksport xomashyosi – paxta ekinlarini qisqartirishga majbur.

Respublikamiz bir qator ekologik muammolarga duch kelmoqda: suv resurslarining yetishmasligi, qishloq xo‘jaligiga yaroqli tuproqlarning degradatsiyasi, atrof – muhitning ifloslanishi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda kuzatilayotgan suv taqchilligi ikki yo‘nalishda: birinchi navbatda, aholi ehtiyojlari uchun toza ichimlik suvi yetarli emasligi, shuningdek, qishloq xo‘jaligini suv resurslari bilan ta‘minlashda jiddiy muammolar yuzaga kelayotgani fonida yuz bermoqda.

Suv xo‘jaligi vazirligining ma‘lum qilishicha, o‘tgan asrning 80 – yillarida O‘zbekistonning bir yillik suv iste‘moli 64 mlrd kub metr deb hisob – kitob qilingan. Shundan 20 foizi Respublika ichkarisidagi daryo va soylarga, yer osti

suv zaxiralari, 80 foizi esa qo'shni Respublikalar hududida shakllanadigan transchegaraviy daryolardan olindigan suv miqdorlariga to'g'ri keladi. Respublikada foydalanilgan o'rtacha yillik suv miqdori 2019 – yilda – 53,9 mlrd kub metr, 2020 – yilda – 51,2 mlrd kub metr, 2021 – yilda – 43,2 mlrd kub metrni tashkil qilgan.

Sodda qilib aytganda, aslida suv tanqisligi sabab O'zbekiston foydalanayotgan suv miqdori hatto o'tgan asrning 80 – yillarida hisoblangan Respublika bo'yicha suvga ehtiyojning 75 – 80 foiziga ham yetmaydi. Holbuki, o'tgan davrda aholi soni qariyb ikki baravarga o'sdi, sanoat rivojlandi va umumiy ehtiyojlar yanada ko'paydi. Xuddi shunday holat qo'shni davlatlarda ham kuzatilgani inobatga olinsa, hozirgi sharoitda mintaqada suv manbalaridan foydalanish nihoyatda dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda.

O'zbekistonda 4,3 mln gektar sug'oriladigan ekin maydonlari mavjud. Mamlakatdagi suv resurslarining 90 foizi qishloq xo'jaligi sohasida ishlatiladi. Shu jihatdan suv resurslari kamayishi mintaqadagi boshqa davlatlarga nisbatan ham O'zbekiston uchun ko'proq salbiy oqibatlar bilan xarakterlanadi. Suv tanqisligi qishloq xo'jaligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, turmush darajasi yomonlashuvi, eksport kamayishi, inflyatsiya oshishi, oziq-ovqat mahsulotlari narxi qimmatlashishi va bandlikni ta'minlashda jiddiy muammolar keltirib chiqaradi.

Mamlakatimizda ham suvdan samarali foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida" gi qonuni bu boradagi muhim huquqiy hujjat hisoblanadi. Hozirda Respublikada 97 ta yer osti suv konlari aniqlangan bo'lib, ularning umumiy suv resurslari 63,9 mln. kub m/sutkani (umumiy suv resurslarining 25%) tashkil qiladi, shundan sho'rligi 1 g/l gacha bo'lgan suvlar 25,8 mln kub m/sutkani (40%) tashkil qiladi.

Ma'lumot uchun: Yer osti suvlari minerallanish darajasiga yoki erigan tuzlarning tarkibiga ko'ra 4 turga: chuchuk (1 g/l gacha), kam sho'rlangan (1-10 g/l), o'rta sho'rlangan (10-50 g/l) va yuqori sho'rlangan (50 g dan yuqori) turlariga bo'linadi. Yer osti chuchuk suvlari zaxiralari Respublika bo'yicha bir xil tarqalmagan bo'lib, asosan Toshkent viloyatida 28 foiz, Samarqand 14 foiz, Surxondaryo va Namangan 13 foizdan, Andijon 12 foiz va Farg'onaga 8 foiz to'g'ri keladi va Respublika ichimlik suv ta'minotining 67 foizini tashkil etadi. Shundan, Farg'ona (29,1%), Namangan (13,2%), Qashqadaryo (10,8%), Samarqand (11,5%), Toshkent (10,3%) viloyatlarida yer osti suvlaridan keng foydalanilmoqda. Yer osti suvlardan asosan qishloq xo'jaligi va sanoat maqsadlarda keng foydalanilayotgan bo'lib, jami 18,6 mln. kub m/sut yoki 6,8 kub km/yil miqdorida olinmoqda. Hozirgi yer osti suvlari monitoringi tizimi 1 465 kuzatuv quduqlaridan olingan suv namunalari minerallanish darajasiga asosan tahlil qilinmoqda. Atrof – muhit obyektlarining ifloslanishi monitoringiga ko'ra, yer osti suvlarining asosiy ifloslantiruvchi moddalar sanoat, qishloq xo'jaligi va kommunal korxonalar

hisoblanadi. Respublikamizning ayrim hududlarida yer usti suv chiqarish tarmoqlari va drenaj tizimlarining qoniqarsiz holati, ayrim shaharlar va boshqa aholi punktlarida yer osti suvlari sathining intensiv ko'tarilishiga olib kelgan.

Keyingi yillarda Amudaryoning yer usti oqimining kamayishi va yer usti suvlari sifatining yomonlashishi kuzatilmoqda. Ayniqsa kam suvli davrda yer osti suvlarining minerallashuvi daryoga yaqin linza (yer osti suvlari qatlam) larda 1,3 – 2,4 g gacha ortib bormoqda. Qishloq xo'jaligi yerlarini sug'orish mintaqaviy ikkilamchi sho'rlanish jarayonlarining rivojlanishiga sabab bo'lgan. Yer osti suvlarining minerallashuvi 0,6 – 60,8 g/l oraliqda, asosan sulfat, xlorid, natriyli tuzlar bilan sho'rlanishi kuzatilgan.

Qoraqalpoq yer osti suv koni hududidagi kanallar suvining kamayishi oqibatida Shumanay tumanida (1/3 – son kuzatuv quduqda) yer osti suvlari sathining 1,5 – 3,5 m gacha pasayishi hamda mineral tarkibi oshishi kuzatilgan 0,7 – 1,2 g/l ni tashkil etgan.

Ustyurt yer osti suv koni hududidagi "Ustyurtgazkimyo" kompleksida (Aqsholaq uchastkasi) joylashgan 2z – sonli kuzatuv qudug'ida 2019 – 2021 – yillarda yer osti suvlari sathining 1,8 m dan 5,0 m gacha pasayganligi va mineralizatsiyasining 2 g/l dan 8,0 g/l ga ko'tarilgani kuzatilgan.

Yer osti suvlarining kamayishi va ifloslanishini oldini olish borasida nazoratni kuchaytirish va joylarda ekologik nazorat tadbirlari o'tkazish bo'yicha amaliy ishlar qilinmoqda. Tadbirkorlik subyektlari tomonidan foydalanishda bo'lgan 3886 ta yer osti quduqlari o'rganilganda 2299 ta yer osti quduqlar tegishli hujjatsiz foydalanib kelinganligi aniqlandi.

Xulosa. Qishloq xo'jaligida mahsulot yetishtirish ortishi, demografik o'sish va o'rtacha harorat oshishi hisobiga bug'lanish kuchayishi sababli Respublikamizda yoz oylariga kelib suv manbalariga bo'lgan talab ortib bormoqda. O'z navbatida, iqlim o'zgarishi va suv resurslaridan irratsional foydalanish oqibatida mintaqadagi asosiy suv manbalari bo'lgan muzliklar erishi tezlashgan. Suv tanqisligi o'tkir va yaqin kelajakda hayot – mamot darajasiga ko'tarilishi ehtimoli yuqori bo'lgan mamlakatimizda umumiy ekotizimni saqlab qolish va ehtimoliy iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish uchun bu boradagi ishlarni muvofiqlashtirish hamda o'z strategiyalarimizni qayta ko'rib chiqishimiz kerak. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, suv manbalari mamlakatimiz sivilizatsiyasining paydo bo'lishidan tortib, hozirgi vaqtgacha bo'lgan taraqqiyotida har tomonlama muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Agar muammoga yetarli darajada e'tibor qaratilmasa, mintaqamizning har bir hududida istiqomat qilayotgan aholi ro'y berayotgan holatni o'zlari ko'rishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 - yil 17 - iyundagi "Qishloq xo'jaligida yer va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5742 - son farmoni.
2. Mirziyoyev SH. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. O'zbekiston Respublikasi Statistika Boshqarmasi.
4. Muzaffarovich, A. A., Yarashovich, S. S., & Hamdamovna, A. S. (2022). "Suvdan oqilona foydalanishdagi muammolar. Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali", 911-915.
5. Internet saytlari.

INNOVATIVE
WORLD